

REFORMACE A JEJÍ DŮSLEDKY

Martin Luther byl univerzitní mistr a také mnich. Z kláštera však vystoupil, a nejen to – dokonce se oženil, a to s bývalou jeptiškou Kateřinou von Bora (na obrázku). Oba dva tím dali najevo svůj postoj k povinnosti duchovních dodržovat celibát.

✓ Jaký je váš názor na celibát duchovních?

Pokud byl člověk vyobcován (cizím slovem exkomunikován) z církve, znamenalo to, že se s ním ostatní křesťané nesměli stýkat a že se nesměl účastnit žádných náboženských obřadů. Takový člověk byl tedy zcela vyloučen ze společnosti, a dokonce nesměl být ani řádně pohřben.

Jedním z Lutherových následovníků byl Tomáš Müntzer [mincr] (na obrázku). Ve svých názorech byl radikálnější než Luther, soudil například, že poddaní mají právo vzbouřit se proti nespravedlivé vrchnosti. Když pak v Německu vypuklo selské povstání, stál Müntzer na straně sedláků a Luther na straně knížat. Povstání bylo potlačeno, Müntzer zajat a popraven.

Zopakovali jste si, proč byla ve 14. a 15. století kritizována církev. Od dob Jana Husa uběhlo celé století a kromě vyřešení papežského schizmatu se vlastně nic nezměnilo: církev stále vybírala peníze za odpustky, církevním hodnostářům šlo stále spíš o politickou moc a bohatství než o řádnou péči o duchovní život věřících. A tak není divu, že se opět zvedla vlna kritiky. Stejně jako před sto lety byla i nyní **kritizována církev jako instituce, nikoli náboženství**, a prvními kritiky byli **sami duchovní**. Protože usilovali o změny, které by vedly k nápravě církve, a náprava nebo oprava se latinsky řekne reforma, nazývá se toto hnutí **reformace**.

NĚMECKÁ REFORMACE

Největším kritikem církevních poměrů se v této době stal německý mnich **Martin Luther** [luter]. Ten v roce 1517 přibíl na vrata kostela ve Wittenbergu list s 95 články, v nichž kritizoval především **prodávání odpustků** a také **způsob života církve**. Papež mu za to pohrozil vyobcováním z církve. Luther však listinu, kterou mu papež své rozhodnutí sděloval, **veřejně spálil**. Tím dal najevo, že **neuznává papežovu autoritu**, což bylo v té době něco naprosto neslýchaného. Luther však měl řadu příznivců v řadách **německých knížat**, a ta ho vzala pod svou ochranu. Díky Lutherově kázání o tom, že církev má žít v chudobě, mohla totiž šlechta získat nemalý církevní majetek. Luther navíc tvrdil, že **poddaní nemají právo bouřit se proti své vrchnosti**, i kdyby byla nespravedlivá a nechovala se k nim dobře, což knížatům samozřejmě vyhovovalo. Luther zavedl po vzoru husitů **přijímání pod obojí a kázání v mateřském jazyce**, v jeho případě v němčině. Do němčiny také přeložil Bibli.

Mezi Lutherovými stoupenci, kterým se říká **luteráni**, a katolíky brzy vypukly boje – **náboženské války**. Ty trvaly s přestávkami až do roku 1555, kdy byl tehdejší císař Svaté říše římské **Karel V.** donucen vyhlásit na říšském sněmu v Augsburgu takzvaný **augsburský mír**, kterým bylo **luteránství zrovnoprávněno s katolickým náboženstvím**. Mír stanovil zásadu „**čí vláda, toho náboženství**“. To v praxi znamenalo, že si šlechta mohla náboženství svobodně vybrat, zatímco poddaní museli přijmout náboženství své vrchnosti. Pokud se však svého náboženství poddaní odmítli vzdát, mohli se přestěhovat na panství, kde bylo vyznáváno „to jejich“.

Augsburský mír zajistil ve Svaté říši římské **pokojnou soužití obou náboženství**, luteránského a katolického, na půl století – do začátku třicetileté války. Znamenal však také **posílení moci knížat na úkor panovníka**. Znechucený císař Karel V., který byl zároveň španělským králem, proto odstoupil ve prospěch svého mladšího bratra **Ferdinanda I.**, krále českého a uherského.

Martin Luther

- Co a proč kritizoval Martin Luther? V čem je jeho učení blízké učení Jana Husa?
- Proč se Lutherovo učení zamlouvalo šlechtě?
- Jak skončily náboženské války ve Svaté říši římské?
- Jaké důsledky mělo vyhlášení augsburského míru?
- Porovnejte augsburský mír s mírem kutnohorským z roku 1485. V čem se shodují, v čem se liší?
- Zopakujte si, odkdy vládla ve Francii dynastie Valois.

REFORMACE VE FRANCII

Lutherovy myšlenky se šířily i mimo Svatou říši římskou. Zaujaly i profesora teologie **Jana Kalvína**, který se sice narodil ve Francii, ale žil ve Švýcarsku. Kalvín byl **radikálnější** než Luther. Na rozdíl od něj schvaloval vzpouru poddaných proti vrchnosti, pokud vrchnost porušila zákony nebo křesťanské zásady. Hlásal, že hlavním úkolem lidského života je **práce a boj**. Člověk má neustále pilně pracovat, nemá zahálet a marnit čas zábavou, má žít skromně a nemá zbytečně utrácet například za šperky nebo drahý nábytek. Každý má také bojovat – s leností, se svými špatnými vlastnostmi, s hříšnými touhami a podobně. Bohužel, řada Kalvínových příznivců – **kalvinistů** – si heslo „boj“ vložila doslovně a začala pronásledovat lidi jiného vyznání, a dokonce je upalovat na hranici.

Kalvinismus se rozšířil nejen ve **Švýcarsku**, ale i v **Nizozemí** a hlavně ve **Francii**. Tady se kalvinistům říkalo **hugenoti** [igenoti]. I ve Francii docházelo mezi katolíky a hugenoty ke sporům, které ve **druhé polovině 16. století** přerostly v **náboženské války**. Kromě náboženství tady šlo i o **politickou moc**. Vládnoucí rod **Valois** byl samozřejmě katolický, ale některé mocné šlechtické rody patřily k hugenotům. K uklidnění situace měla vést **svatba královny sestry, katolické princezny, s vůdcem hugenotů Jindřichem Navarrským**. Na svatbu se do **Paříže** sjeli hugenoti z celé Francie a toho katolíci využili. V noci z **23. na 24. srpna 1572** bylo v Paříži povražděno několik tisíc nic netušících hugenotů a vraždění se rozšířilo i mimo město. Protože na 24. srpna připadá svátek svatého Bartoloměje, vešel masakr hugenotů do dějin jako **bartolomějská noc**. Všechny hugenoty se pochopitelně povražditi nepodařilo, a tak náboženské spory pokračovaly. V roce **1589** po vymření

Vraždění hugenotů o bartolomějské noci v Paříži

Jan Kalvín

Jindřich IV. Navarrský

SPASENÍ

Pro reformátory byla – stejně jako pro všechny křesťany – důležitá otázka, za jakých podmínek bude člověk spasen, to znamená zachráněn (zjednodušeně: přijde do nebe) a za jakých zatracen (zjednodušeně: přijde do pekla). Běžný postup byl takový, že se člověk z hříchů vyzpovídal knězi, ten udělil hříšníkovi pokání, a když hříšník pokání vykonal a hříchů upřímně litoval, dostal rozhřešení. Člověk tedy mohl dosáhnout spasení s pomocí církve. Ale reformátoři se domnívali, že tato cesta není správná, protože církev sama je zkažená, a tak nemůže z nikoho hříchy sejmout, a především hříchy nemůže odpouštět žádný člověk, ale jen Bůh. Luther proto kladl hlavní důraz na upřímnou a hlubokou víru v Boha.

✓ Co je to hřích, pokání a rozhřešení?

✓ Jaký je váš názor na posmrtný život?

Eduard VI.

Ačkoli byl Jindřich VIII. šestkrát ženat, měl pouze jednoho syna, Eduarda VI. Ten se stal po Jindřichově smrti ve svých devíti letech králem a o šest let později zemřel. Teprve po dlouhých tahanicích mohly nastoupit na trůn jeho starší sestry: Marie a po ní Alžběta. Tím začala tradice, že na anglický trůn může usednout žena.

✓ Zjistěte, jak je to s nástupnictvím v Anglii dnes. Kolik měla Anglie zatím královen? Ve kterých evropských státech ještě někdy vládla žena?

✓ Zjistěte, kdo byla lady Jane [lejdý džejn] (Jana Greyová). S úkoly z anglických dějin vám může poradit nejen vyučující dějepisu, ale i anglického jazyka.

✗ Udělejte si referát o ženách Jindřicha VIII.

Prvorozená dcera Jindřicha VIII. Marie byla provdána za španělského prince a později i krále Filipa II. Manželství moc spokojené nebylo, jediné, co oba spojovalo, byla hluboká nenávisť k nekatolíkům.

✓ Marie si kvůli tvrdému postupu proti nekatolíkům v době své vlády v Anglii vysloužila nelichotivou přezdívku. Zjistěte jakou.

panovníků z rodu Valois nastoupil na francouzský trůn díky sňatku s Markétou Jindřich Navarrský. Vládl jako **Jindřich IV.** a založil novou francouzskou panovnickou dynastii – dynastii **Bourbonů** [burbonů]. Aby se mohl stát francouzským králem, musel přestoupit na katolickou víru. Na hugenoty však nezapomněl a roku **1598** vydal **edikt nantský**, kterým hugenotům zaručil svobodu vyznání. Jindřichovi nástupci už tak tolerantní nebyli, Francie byla během třiceti let rekatolizována a edikt nantský později zrušen.

- Kdo inspiroval Jana Kalvína? V čem se Kalvínovy názory lišily od názorů jeho předchůdce?
- Co znamená Kalvínovo heslo „práce a boj“?
- Ve kterých státech se učení Jana Kalvína rozšířilo? Jak se nazývá?
- Co byla bartolomějská noc? Co k ní vedlo?
- Jak se na francouzský trůn dostala dynastie Bourbonů?
- Proč myslíte, že musel Jindřich Navarrský přestoupit na katolické vyznání, aby se mohl stát francouzským králem?
- Co znamenalo vydání ediktu nantského?

REFORMACE V ANGLII

Reformace v Anglii měla jiný průběh než ve Svaté říši římské nebo ve Francii. Zatímco v těchto dvou zemích se stoupenci nových náboženství snažili, aby jejich náboženství bylo povoleno panovníkem, v Anglii **zavedl nové náboženství sám panovník.**

Od roku **1485** vládla v Anglii dynastie **Tudorů**. O vznik nového náboženství se zasloužil druhý panovník této dynastie, **Jindřich VIII.** Dovedl ho k tomu spor s papežem. Jindřich VIII. byl ženatý se španělskou princeznou Kateřinou, s níž měl dceru, ale nemohl se dočkat mužského dědice. Proto se chtěl rozvést a oženit se znovu. Aby však měly děti z druhého manželství nárok na trůn, musel rozvod schválit papež. Ten však odmítl. Jindřich VIII. vyřešil problém svérázně: v roce **1534** zavedl v Anglii **novou církev**, jejíž učení vycházelo z Lutherových myšlenek a jejíž hlavou nebyl papež, ale **anglický panovník** – tedy Jindřich VIII. Nově vzniklá církev se začala nazývat **anglikánská**. Teď už se Jindřich mohl rozvést bez potíží. Zatímco v jiných státech byli tvrdě pronásledováni nekatolíci, Jindřich začal stejně nesmiřitelně **pronásledovat katolíky a katolickou církev.**

Jindřich VIII.

V roce **1553** nastoupila na anglický trůn Jindřichova dcera z prvního manželství **Marie**. Byla vychována přísně **katolicky**, a tak se situace v Anglii úplně obrátila: **pronásledováni byli nyní anglikáni**. Marie však vládla jenom krátce a po její smrti v roce **1558** se stala anglickou královnou Jindřichova dcera z druhého manželství Alžběta.

Alžběta I. byla na rozdíl od Marie **anglikánka**, a tak pronásledování anglikánů samozřejmě ustalo. Nová královna ale nevystupovala ostře ani proti katolíkům. Alžběta se **nikdy nevdala**. Vlastně to ani nešlo. Jako královna se mohla provdat jen za příslušníka královského rodu, ale všechny panovnické rody v Evropě byly katolické. Svatba s katolíkem by v Anglii určitě vyvolala nepokoje. Navíc – manžel by se chtěl jistě podílet na vládě, a to by energická Alžběta nestrpěla.

Alžběta I.

Alžběta byla moudrá a prozíravá panovnice, za jejíž téměř padesátileté vlády – historiky označované jako doba alžbětinská – dosáhla Anglie nebyvalého rozkvětu. Panovnice dbala na rozvoj hospodářství i kultury. Anglie se začala zapojovat i do **zámořského obchodu**, zpočátku poněkud zvláštním způsobem: Alžběta totiž podporovala námořní lupiče – **korzáry**, kteří přepadávali španělské obchodní lodě vracející se z Ameriky do Evropy s nákladem zlata. Za ochranu, kterou Alžběta korzářům poskytovala, jí odváděli část kořisti. Někteří korzáři byli dokonce za své služby povýšeni do šlechtického stavu. V roce **1588** se Alžbětině flotile podařilo **porazit obrovské španělské válečné loďstvo**. Toto vítězství znamenalo konec španělské nadvlády na moři a počátek **vzestupu Anglie jako námořní velmoci**. Anglie začala nejen **obchodovat s Indií**, ale i **zakládat kolonie v severní Americe**.

Alžběta jakožto neprovdaná královna samozřejmě neměla potomky, proto po její smrti roku **1603** nastoupil v Anglii vládu její příbuzný, **skotský král Jakub Stuart**. V Anglii vládl jako **Jakub I.** Pokusy Stuartovců nastolit **absolutistickou vládu** v zemi, kde měl silné postavení **parlament**, vedly později k povstání.

- Jak probíhala reformace v Anglii? S kterým panovníkem je spojena?
- V čem spočívá největší rozdíl mezi anglikánskou a katolickou církví?
- Charakterizujte období vlády Alžběty I.
- Proč se Alžběta nevdala? Co shledáváte neobvyklého na tom, že vůbec vládla?

Nejvýznamnějším spisovatelem alžbětinské doby byl William Shakespeare [viljem šejkspír] (na obrázku). Už jste se s ním setkali, když jste se loni učili o antickém divadle – Shakespeare se totiž inspiroval některými antickými komedii a také psal historické hry z dějin starověkého Říma.

✓ Vzpomínáte si ještě, které Shakespeareovy hry jsou inspirovány antikou?

✓ Shakespeare psal také historické hry z anglických dějin. Zjistěte, které to jsou. S odpovědí na obě otázky vám pomůže vyučující českého či anglického jazyka.

✗ Udělejte si referát o Shakespeareově životě.

Walter Raleigh

✓ Sir Walter Raleigh [uoltr reli], oblíbenec královny Alžběty, založil v Severní Americe první stálou anglickou kolonii. Na počest královny ji pojmenoval Virginie [virdžinyje]. Zjistěte, jak souvisí jméno Virginie s Alžbětou. Poradí vám vyučující zeměpisu nebo anglického jazyka.

✓ V roce **1601** založila Alžběta Východoindickou obchodní společnost, která fungovala až do roku **1858**. S kterou oblastí tato společnost obchodovala? Zjistěte, které další státy měly své Východoindické společnosti. Pomůže vám vyučující zeměpisu nebo anglického jazyka.

Sir Francis Drake, korzár, kterého Alžběta I. za zásluhy povýšila do šlechtického stavu přímo na palubě jeho lodi

Vítězství anglické flotily nad španělskou v roce 1588. Jedním z anglických velitelů byl v této bitvě sir Francis Drake [frensis drejk].

- Jak se Anglie zapojovala do zámořského obchodu? Co pro situaci na moři znamenala anglicko-španělská námořní bitva roku 1588?
- Který rod nastoupil v Anglii po Alžbětě I.? Jak se pokoušeli panovníci tohoto rodu změnit způsob vlády?

DŮSLEDKY REFORMACE

Hlavním důsledkem reformace byl vznik nových církví. Znáte už luterány, kalvinisty (hugenoty) a anglikány, ale bylo jich více. Těmto církvím říkáme souhrnně **protestantské** nebo **evangelické** (vysvětlení najdete ve slovníčku). Ačkoli mezi jednotlivými církvemi panují rozdíly, některé věci mají společné:

- přijímání pod obojí,
- velký důraz na Bibli, především na Nový zákon,
- bohoslužby v národním jazyce,
- neuznávají papeže jako hlavu své církve,
- většinou odmítají výzdobu kostelů.

Protestantští věřící měli být **schopni sami číst a vykládat Bibli**. Proto museli být **gramotní** a proto se také Bible **překládala do národních jazyků**. To vedlo k rozvoji vzdělanosti. Reformace se šířila i mimo země, o kterých jste se učili, hlavně do **Skandinávie** (Dánska, Švédsko, Norska).

Katolická církev se ovšem s šířením protestantských vyznání nemohla smířit. Silou se mu zabránit nedalo, musela tedy najít jiný způsob. Na jedné straně uznala některé své nedostatky a odstranila je, na druhé straně se snažila v oblastech, kde se rozšířila reformace, znovu obnovit katolickou víru. Tomuto úsilí se říká **protireformace** nebo **rekatolizace**. Při prosazování rekatolizace byl významným pomocníkem nově vzniklý **jezuitský řád**. Jezuité se věnovali hlavně **učitelské činnosti** a **šíření katolické víry** jak mezi evropskými nekatolíky, tak mezi „pohany“ i ve vzdálených zemích, například v Americe nebo v Japonsku.

- Které nově vzniklé křesťanské církve znáte? Co mají společného?
- Zamyslete se nad tím, jestli by se mezi protestanty dali zahrnout i husité. Souhlasili by s těmi body, které jsou v učebnici uvedené jako společné protestantským církvím?
- Proč vedlo šíření reformace k rozvoji vzdělanosti?
- Jak na šíření reformace a nových vyznání reagovala katolická církev?

✘ Připravte si o jezuitách referát.

Šíření reformace v Evropě

SHRNUTÍ

Reformace je proces, který se týká téměř celé Evropy. Dokázali byste vysvětlit, proč reformace vznikla, a jistě ji umíte porovnat s počátky husitského hnutí v Čechách. Bezpochyby jste si také všimli, že stejně jako v Čechách i například ve Svaté říši římské spolu nekatolíci a katolíci nejdříve bojovali, ale později spolu dokázali žít v míru. Určitě vám také neuniklo, že zatímco ve Svaté říši římské a ve Francii protestanti bojovali o uznání svého náboženství panovníkem, v Anglii proběhla reformace úplně opačně – panovník ji vlastně své zemi vnutil. Dokážete vysvětlit, čím se protestantská vyznání liší od katolického, a znáte důsledky reformace.

- Porovnejte průběh reformace ve Svaté říši římské, ve Francii a v Anglii. V čem je největší rozdíl?
- Porovnejte husitské hnutí s reformací. Co mají společného, v čem se liší?
- Která náboženství byste v celé Evropě v 16. století našli? Vyskytují se tu všechna i dnes?
- Zopakujte si, jak se na český trůn dostali Habsburkové a jak vzniklo sjednocené Španělsko.

SLOVNÍČEK

anglikáni – příslušníci anglikánské církve, kterou založil Jindřich VIII.; její hlavou je anglický panovník
evangelici – příslušníci nekatolických církví vzniklých v průběhu reformace.

Název je odvozen od slova evangelium, což je část biblického Nového zákona. Reformátoři totiž požadovali, aby se lidé řídili právě podle evangelií a aby se církev vrátila k původní biblické podobě křesťanské víry.

KŘESŤANÉ

PRAVOSLAVNÍ

KATOLÍCI

PROTESTANTI

luteráni, anglikáni, kalvinisté, utrakvisté, jednota bratrská

Mějte pořád na paměti, že jak katolíci, tak nekatolíci jsou **všichni křesťané!**

Japonský hrad Kakegawa

✓ Udělejte si referát o jezuitách v Japonsku a o jezuitských cestovatelích vůbec.

Aby dokázali účinněji obracet obyvatele vzdálených zemí na katolickou víru, učili se jezuité i jejich jazyky, a tak vznikaly první japonsko-latinské i čínsko-latinské slovníky. Jezuité také studovali místní faunu a flóru, vytvářeli kreslené atlasy cizokrajných zvířat a rostlin i mapy vzdálených krajín.

✓ Zjistěte, který český spisovatel je autorem tohoto epigramu: *Českých knížek hubitelé líti – plesnivina, moli, jezoviti*. Vysvětlete, co tím chtěl říci.

✓ Víte, co je to epigram? S oběma úkoly vám pomůže vyučující českého jazyka.

✓ Zjistěte, jak se od dob reformace změnil náboženské poměry v Evropě. Pomohou vám vyučující zeměpisu a občanské výchovy.